

De Kerkpaden in Friesland

Door de Provinciale Planologische Dienst is eind jaren '70 mede op aandrang van Heemschut een onderzoek gehouden naar de historische en geografische aspecten van de thans nog aanwezige loop- en kerkpaden. Dit onderzoek werd o.a. verricht aan de hand van kaarten en atlasen die al vanaf 1664 in omloop zijn. Uiteraard hebben zich door de eeuwen heen diverse veranderingen voltrokken in het wegen- en padensysteem.

Ging vroeger het meeste vrachtvervoer per schip, door de fiets, trein en auto is het totaalbeeld hiervan sterk gewijzigd en aangepast. Toch zijn er in Friesland veel looppaden overgebleven.

Naar aanleiding van het in de geschiedenis der eeuwen ontstane landschap onderscheiden we drie soorten kerkpaden met een eigen patroon.

Het Kerkpad van Beetsterzwaag naar Olterterp. (tekening R. Kijlstra)

Friesland, verdeeld in kleigebied, laagveengebied en zand- en hoogveengebied.

1. het kleigebied (noord en west)
2. het zand- en hoogveengebied (zuidwest en oost)
3. het laagveengebied (het lage midden)

Het kleigebied

Dit gebied is ontstaan door afzetting van klei. Doordat grote gebieden bloot stonden aan eb en vloed, ontstond er langzamerhand bewoning op de hoogste punten, de terpen. Deze werden geleidelijk opgehoogd, nodig door de verhoging van de zeespiegel. Nog weer later werden dijken aangelegd om het land tegen het water te beschermen. De dorpen ontstonden op de terpen waarbij slenken en waterlopen tot op heden een grillige verkaveling van het landschap vormen. Door dit oude landschap lopen de kerkpaden van dorp naar dorp. Ook de boerderijen, meestal op een verhoging gebouwd, vonden aansluiting met het dorp door middel van deze kerkpaden. Het is een prachtig open landschap waar men op verschillende plaatsen meer dan vijftien kerktorens kan tellen. De paden lopen, met de nodige vlonders, klaphekjes e.d. dwars door de landerijen. In dit eeuwenoude gebied heeft ieder dorp zijn eigen kerk, waarvan de meeste stammen uit de katholieke tijd, meerdere zelfs uit de elfde eeuw.

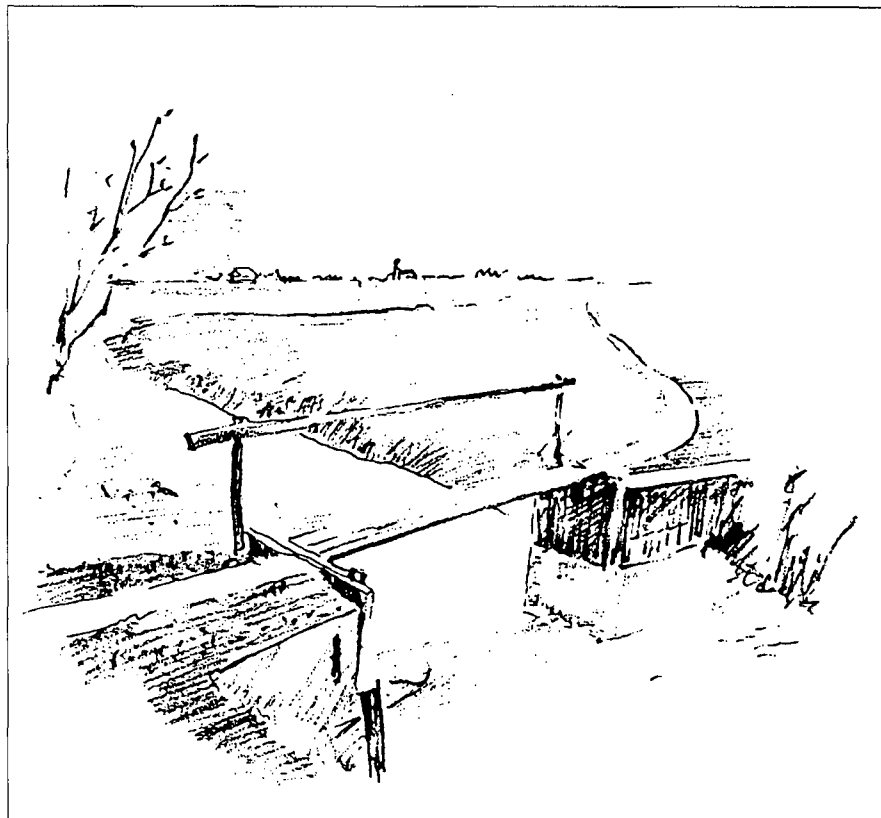
De zand- en hoogveengebieden

Ook in de hoge gebieden zijn de zandtoppen het eerst bewoond. Men vindt daar, evenals op het kleigebied, de oudste kerken uit de elfde eeuw. De afgegraven hogevenen tussen deze zandgronden hebben hier een geheel andere verkaveling. Vaak zijn het langgerekte percelen, gescheiden door sloten die zijn gegraven met een kerktoren als oriëntatiepunt. De kerkpaden lopen van kerk tot kerk op enige afstand evenwijdig aan de hoofdwegen. In veel gevallen vindt men de bebouwing langs de hoofdweg.

Het laagveengebied

Dit laagste en vaak het laatste om-
dijkte land, dat normaal 's winters
onder water stond, heeft weinig of
geen historische paden. De ontslui-
ting ging via het water. Na de dijk-
aanleg werden deze als verbinding
met de omgeving gebruikt.

Om deze paden te beleven is een
persoonlijk bezoek aan te bevelen.
Wandel- en fietsroutes kunnen bij de
VVV-kantoren worden aangevraagd,
maar men moet ze ook zelf ontdek-
ken. Een voorbeeld uit het kleigebied
is het kerkpad van *Beers*. De vroege-
re stins *Unia* is reeds lang afgebro-
ken, maar de plaats is duidelijk her-
kenbaar en door middel van een oprij-
laan loopt een eeuwenoud kerkpad
naar de in de nabijheid gelegen kerk.
In zowel het poortgebouw als de kerk
zijn regelmatig tentoonstellingen inge-
richt. Een voorbeeld uit de hoogveen-
gebieden is het kerkpad dat loopt van
de voormalige kerk van *Oud Beets*
via *Beetsterzwaag* naar de kerk van
Olterterp. Helaas is het eerste pad in
verval geraakt omdat het is doorsne-
den door een autosnelweg en een uit-
breiding van een revalidatiecentrum.
Bij ruilverkaveling en wegenaanleg
blijkt, dat het nodig is alert te zijn op
het behoud van deze paden.

Kerkpaden, zoals die in het kleigebied te vinden zijn. (tekening R. Kijlstra)

*R. Kijlstra is technisch adviseur van
de provinciale commissie Heem-
schut Friesland.*